

De expressiviteit van DEM + ‘hele’ + N

Machteld de Vries

Studentnummer: 4120302

Email: m.s.e.devries@students.uu.nl

Studie: Taal- en Cultuurstudies

Cursus: Bachelorscriptie

Datum eindversie: 01-11-2016

Supervisors: Dr. Joost Zwarts & Prof. dr. Norbert Corver

Abstract:

Deze bachelorscriptie behandelt de expressiviteit van de constructie DEM + 'hele' + N. Potts (2007) geeft zes criteria om te bepalen of een uiting expressiviteit toont of niet, namelijk: *independency*, *non-displaceability*, *perspective dependence*, *descriptive ineffability*, *immediacy* en *repeatability*. In dit onderzoek heb ik de criteria toegepast op een expressieve uiting en een niet expressieve uiting. De nadruk in dit onderzoek ligt op het verschil in expressiviteit bij afstandsdemonstratieven 'die', 'dat' en nabijheidsdemonstratieven 'dit' en 'deze' en bij de bepaalde lidwoorden 'de' en 'het' in combinatie met 'hele'.

Uit de vergelijking blijkt dat de criteria van Potts (2007) goed toepasbaar zijn om de niet-expressiviteit van een uiting te bepalen, maar veel slechter toepasbaar zijn als een uiting wel expressief is.

Ten slotte wordt het *negative polarity* criterium behandeld. Volgens Den Dikken (2001) brengt het gebruik van 'hele' alleen dan expressiviteit met zich mee als de zin een negatie kent en expressiviteit zou niet aanwezig zijn bij het gebruik van 'hele' in bevestigende zinnen. Dit onderzoek zal betogen dat een negatie in de zin niet nodig is om een uiting DEM + 'hele' + N expressief te laten zijn.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	1
2.	Theorie over expressives	4
2.1	Inleiding.....	4
2.2	Wat zijn expressieve uitingen?.....	4
2.3	Emoties.....	6
2.4	Eigenschappen van expressives.....	7
2.5	De demonstratieven ‘dit’, ‘dat’, ‘deze’ en ‘die’	10
2.6	Het kwantificerend bijvoeglijk naamwoord ‘hele’	12
2.7	De combinatie van DEM + ‘hele’ +N	13
2.8	Het conceptuele model voor het onderzoek	14
3.	Expressief versus kwantificatieel gebruik van DEM + ‘hele’ + N.....	15
3.1	Twee voorbeelden uit het Corpus Hedendaags Nederlands	15
3.2	Voorlopige conclusie.....	17
4.	De omstandigheden waaronder ‘die hele’ meer of minder expressief is.....	18
4.1	Het gebruik van nabijheidsdemonstratieven + ‘hele’ + N.....	18
4.2	Het gebruik van bepaalde lidwoorden ‘de’ of ‘het’ + ‘hele’ + N	19
4.3	Negative polarity item	20
4.4	Uitkomsten	21
5.	Conclusie.....	21
6.	Literatuurlijst	23

1. Inleiding

De eerste aanleiding voor dit onderzoek was dat ik op internet veel lezersreacties op krantenartikelen las die nogal emotioneel lijken te zijn. Dat lijkt vooral het geval als er krachttermen worden gebruikt of het anderszins lijkt dat de schrijver emotioneel betrokken is bij het onderwerp. Zo stond op 29 augustus 2016 in de digitale editie van de Telegraaf het bericht dat de techgigant Apple een boete krijgt van de EU voor het afsluiten van een belastingdeal met Ierland. Er waren veel lezers die op dit bericht reageerden. Een voorbeeld van een van deze reacties is:

“En toen?? Daarna gaan ze weer iets vinden om het weer te doen! En waar blijft dat geld in onze zo geroemde EU! De ene zakkenvuller bestelt de andere zakkenvuller! En daarin zijn wij als eenvoudige burgers de nakijkers! Weg met die hele EU!”
(Telegraaf, 2016)

De emotionaliteit is hier te vinden in het gebruik van woorden zoals het cynische ‘onze zo geroemde EU’, het gebruik van emotioneel geladen woorden als ‘zakkenvuller’, ‘bestelt’, het gebruik van een exclamatieteken, bijvoeglijke naamwoorden zoals in ‘die hele EU’, en dubbele vraagtekens. De zin zit ook vol spelfouten ‘dar’ in plaats van ‘dat’, ‘daarin’ in plaats van ‘daarbij’.

Dit alles maakte mij nieuwsgierig naar emotionaliteit in taalgebruik. Soms is die emotionaliteit eenvoudig te duiden. Het gebruik van exclamatietekens, krachttermen en dergelijke zijn duidelijk indicatief voor emotionaliteit. Maar voor andere uitingen is het ambigue of zij daarvoor indicatief zijn. Dat geldt bijvoorbeeld voor de uitdrukking ‘die hele EU’. Wordt de uiting door het gebruik van ‘die hele’ emotioneler? Het vaststellen van de emotionaliteit van zulke zinsdelen vormt het onderwerp van deze scriptie. Dat lijkt eenvoudiger dan het is, omdat emotionaliteit in geschreven taal niet eenvoudig is vast te stellen en daar in de taalkunde tot voor kort ook weinig aandacht voor was.

Er zouden vragen kunnen worden gesteld over de mate waarin een zinsdeel emotioneel is. Zou het bijvoorbeeld meer of minder emotioneel zijn geweest als de schrijver het had gehad over ‘de EU’ in plaats van ‘die hele EU’. Maakt dat aanwijzend voornaamwoord iets uit voor de emotionaliteit en is het misschien de combinatie van het aanwijzend voornaamwoord en het kwantificerend bijvoeglijk naamwoord waar de emotionaliteit uit blijkt? Waaruit kan dat blijken en wat is daar in de literatuur over geschreven? Daarover gaat

deze bachelorscriptie.

Het probleem ligt er volgens Foolen (2012) vooral in dat emotionaliteit een ambigue en moeilijk vast te stellen fenomeen is in verbale uitingen. De vraag wanneer een tekst emotioneel geladen is en wanneer niet, is moeilijk vast te stellen. Hoewel emotionaliteit in alle onderdelen van taal voorkomt, zijn er veel verschillende uitingvormen. Emoties kunnen worden geuit door middel van het gebruik van expliciet emotionele woorden, maar ook zonder het gebruik daarvan kan de achterliggende betekenis van zinnen een emotie tonen, zoals is te zien in beeldspraak. Het gaat bijvoorbeeld om zinnen als: “Zij is een varken”. Het betekent niet dat degene waarover gesproken wordt echt een varken is, en het woord ‘varken’ is op zich geen woord met een negatieve betekenis, maar de spreker gebruikt de uitdrukking om duidelijk te maken dat hij of zij zeer negatief is over degene waar het over gaat.

In deze scriptie wil ik onderzoeken hoe je emotionaliteit in haar verschillende vormen kunt vaststellen en wat daarover in de literatuur bekend is. De hoofdvraag is verder gespecificeerd tot alleen het gebruik van demonstratieven die zichtbaar zijn in het gebruik van ‘die’ zoals in ‘die hele EU’ en het gebruik daarvan in samenhang met ‘hele’ zoals in dezelfde zin. De veronderstelling is dat het gebruik van ‘die hele’ meer expressiviteit uitdrukt dan ‘die’ zonder het gebruik van ‘hele’ en ook meer dan het gebruik van ‘de hele’. Hoewel dat op het eerste gezicht vanzelfsprekend lijkt, is onduidelijk op basis van welke taalkundige criteria je dat kunt concluderen en het is onduidelijk of dit altijd het geval is. Dat leidt tot de hoofdvraag die in deze bachelorscriptie wordt beantwoord.

“Zijn de criteria zoals genoemd in de literatuur om expressiviteit van een taaluiting vast te stellen toepasbaar om de expressiviteit van de constructie DEM + ‘hele’ + N te bepalen en als dat niet systematisch het geval is, welke criteria zijn er dan om vast te stellen onder welke omstandigheden het gebruik van het bijvoeglijk naamwoord ‘hele’ leidt tot een expressieve constructie?”

Achterliggende vragen daarbij zijn of er altijd een demonstratief nodig is om de uiting expressief te maken. Is er een verschil tussen ‘die’ en ‘dat’ + ‘hele’ en ‘dit’, ‘deze’, ‘de’ of ‘het’ + ‘hele’? Waarom gebruikt men demonstratieven? Waarom gebeurt dat via het kwantificerend bijvoeglijk naamwoord ‘hele’? Hoe versterkt het woord ‘hele’ de expressiviteit van het demonstratief en spelen daarbij wellicht nog andere factoren een rol, zoals het benadrukken van afstand met het gebruik van ‘die’ en ‘dat’ vergeleken met het benadrukken van nabijheid bij het gebruik van ‘deze’ of ‘dit’. Oftewel: wat is er al bekend

over de expressiviteit van het gebruik van ‘heel’ en ‘hele’ en over de combinatie met het gebruik daarvan met demonstratieven, zoals ‘die’, ‘dat’, ‘dit’, ‘deze’ en het bepalende lidwoord ‘de’ of ‘het’ in plaats van het onbepaalde lidwoord ‘een’. De volgende vraag is of de criteria, die door taalkundigen zoals Potts (2007) als bepalend worden gezien voor het al dan niet expressief zijn van een verbale uiting, correct zijn. Zijn de criteria altijd bruikbaar, geldt dat voor elk criterium afzonderlijk of het is het de combinatie ervan die bepalend is voor de expressiviteit en zijn er wellicht meer criteria van belang? Dat wordt onderzocht door zinnen met de combinatie DEM + ‘hele’ + N in het Corpus Hedendaags Nederlands te analyseren op basis van de gevonden criteria. De vraag is dan of een verbale uiting alleen expressief is als aan alle criteria wordt voldaan, of dat al sprake is van expressiviteit als aan een deel van de criteria wordt voldaan.

Dit onderzoek is ten eerste van belang voor de taalkunde zelf. Er is in de taalkunde nog weinig onderzoek gedaan naar emotionele uitingen en het onderhavige onderzoek kan bijdragen aan het begrip van emotionaliteit in verbale uitingen. Ten tweede is het onderzoek ook maatschappelijk relevant. Momenteel zitten we middenin de aanloop naar de Amerikaanse verkiezingen, waarin de presidentskandidaten elkaar voor ‘rotte vis’ uitmaken en iedereen roept dat de debatten weinig zakelijk en zeer emotioneel zijn. Is dat werkelijk het geval en is het meer het geval dan tijdens eerdere verkiezingen, of bij verkiezingen in andere landen dan Amerika? Om dat te bepalen is het noodzakelijk adequate criteria te hebben voor het vaststellen van de expressiviteit van verbale uitingen. Dit onderzoek draagt ertoe bij dat dit empirisch kan worden onderbouwd, door het analyseren van één constructie, opdat de expressieve aspecten van die constructie goed begrepen worden.

In het volgende hoofdstuk zal ik allereerst ingaan op de theorie over *expressives*. Daarbij wordt duidelijk hoe expressiviteit wordt gedefinieerd, welke kenmerken expressieve uitingen volgens de literatuur hebben en aan welke criteria volgens de bestaande literatuur moet worden voldaan om de combinatie DEM + ‘hele’ + N als expressief te zien. Dit leidt tot een conceptueel model met zeven criteria voor het bepalen van *expressives*. In hoofdstuk 3 worden eerst de zes criteria van Potts (2007) toegepast op zowel een expressieve uiting als op een niet-expressieve uiting. De uitkomsten daarvan duiden erop dat niet alle criteria aanwezig hoeven te zijn voor een expressieve uiting, maar wel dat alle criteria afwezig zijn bij een niet-expressieve uiting. In het daarop volgende hoofdstuk zullen de expressieve uitingen worden getest aan de hand van Den Dikken (2001). In dit hoofdstuk zal blijken dat de expressiviteit van nabijheidsdemonstratieven zoals ‘dit’ en ‘deze’ + ‘hele’ toeneemt als N op zich al meer expressief is. Deze hele in ‘deze hele heisa’ leidt tot een toename van de expressiviteit van

‘heisa’, terwijl dat hele in ‘dat hele rapport’ op zich geen expressiviteit herbergt. Als N vrij neutraal benoemd wordt, lijkt de mate van expressiviteit die DEM + ‘hele’ met zich meebrengt, af te nemen. Ook zal het zevende criterium, dat uit het conceptueel model naar voren is gekomen, worden behandeld en wordt betoogd dat expressiviteit niet alleen aanwezig is als er in een zin een *negative polarity item* aanwezig is, maar ook in bevestigende zinnen ‘hele’ een uiting expressiever kan maken.

2. Theorie over expressives

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de betekenis en het gebruik van *expressives* behandeld. Dat gebeurt aan de hand van de artikelen van Foolen (1997; 2016) en Potts (2007). Foolen en Potts zijn expliciet ingegaan op het gebruik van *expressives* in taal. Daarop zal ik nader ingaan als ik de literatuur over het gebruik van *expressives* in het algemeen beschrijf en dan met name welke criteria worden genoemd om vast te stellen of sprake is van expressiviteit in taalgebruik. Om nog iets meer achtergrondinformatie te geven zal ik ingaan op het kwantificerend bijvoeglijk naamwoord ‘hele’ en hoe het gebruik daarvan samenhangt met *expressives*. Daarbij zal ik ook het gebruik van demonstratieven uitleggen en ingaan op de relatie tussen demonstratieven en *expressives*. Het geheel zal leiden tot criteria waarmee wordt onderscheiden of het gebruik van ‘de’, ‘dit’, ‘dat’, ‘deze’ of ‘die’ in combinatie met ‘hele’ als expressief of als descriptief moet worden geïnterpreteerd.

2.2 Wat zijn expressieve uitingen?

Mensen kunnen zich descriptief en expressief uitdrukken via woord en gebaar. Voor wat betreft emotionaliteit in gebaar, was Darwin er al duidelijk over dat het problematisch is de betekenis van zulke gebaren eenduidig vast te stellen. Daar kwam ik achter bij het browsen door het internet. De beroemde Charles Darwin stelde:

“The study of Expression is difficult, owing to the movements being often extremely slight, and of a fleeting nature. A difference may be clearly perceived, and yet it may be impossible, at least I have found it so, to state in what the difference consists.”

(Darwin, [1873] 1998, p. 13)

Hij vond het interessant om te kijken of *expressives* universeel geldig zijn, of zoals hij het zelf stelde:

“it seemed to me highly important to ascertain whether the same expressions and gestures prevail, as has often been asserted without much evidence, with all the races of mankind, especially with those who have associated but little with Europeans.”
(Darwin, [1873] 1998, p. 15)

Darwin keek alleen naar non-verbale *expressives*, zoals lachen, uitingen van boosheid, verbazing, verdriet et cetera. Volgens hem komen zulke uitingen voort uit gewoontes, een bedoelde reactie op tegengestelde opvattingen, dan wel als een onbedoelde, automatische respons vanuit het zenuwstelsel ([1873] 1998, p. 28).

De vraag die ik mij stel gaat over verbale *expressives*, een onderdeel van verbale communicatie. Hoewel verbale communicatie centraal staat in de taalkunde, blijkt dat in deze discipline nog relatief weinig onderzoek naar *expressives* is gedaan. Dat komt omdat in de taalkunde een zekere terughoudendheid bestaat ten aanzien van onderzoek naar verbale *expressives*. Dit heeft deels dezelfde reden als die Darwin gaf voor non-verbale *expressives* in gebaren. Hoewel hij het over iets anders had dan ik, is het probleem vergelijkbaar, namelijk dat er vaak slechts een subtiel onderscheid is tussen *expressives* en *descriptives*. Het onderscheid is eenduidig in de volgende descriptieve en expressieve zinnen:

- 1.a. Kresge is famous.
- 1.b. Kresge is a bastard. (vgl. Potts, 2007, p. 4)

In 1.b zit er een duidelijk negatieve opinie in de zin opgesloten die in 1.a niet aanwezig is, dat blijkt uit het woordgebruik, namelijk ‘bastard’. Vaak ligt het echter subtieler. Dat geldt bijvoorbeeld voor zin 2.b die ik vond in het Corpus Hedendaags Nederlands:

- 2.a. De discussie staat veraf van het leven van alledag.
- 2.b. Die hele discussie staat veraf van het leven van alledag.

Het lijkt ook hier dat de tweede zin expressiever is dan 2.a, maar dat zit hem hier niet in het gebruik van een zelfstandige naamwoord met een negatieve kwalificatie. In voorbeeld 2.b lijkt het te liggen aan de combinatie van het gebruik van het demonstratief ‘die’ met het

kwantificerend bijvoeglijk naamwoord ‘hele’, hoewel de woorden ‘die’ en ‘hele’ op zich niet expressief zijn.

De complexiteit ligt er in dat een combinatie van niet expressieve termen tot een *expressive* kan leiden. *Expressives* zijn volgens Foolen (2016) uitingen van gevoelens, emoties en attitudes. Constant et al. (2009) beschrijven *expressives* als het uiten van emotie in taal en Besnier (1990) stelt dat *expressives* kunnen worden omschreven als indicatief voor emotionaliteit en affect. Voorbeelden daarvan zijn:

- 3.a. I find that food disgusting. (Foolen, 2012, p. 350)
- 3.b. A bear of a man. (Foolen, 2012, p. 350)
- 3.c. I hate that sound. (Foolen, 2012, p. 352)

In 3.a maakt het gebruik van het woord ‘disgusting’, dat op zich een negatieve lading heeft, de zin expressief. In het tweede voorbeeld betreft het een beeldspraak. ‘Bear’ staat niet voor het dier, maar voor de associatie die dat dier oproept, namelijk krachtig en groot. In 3.c maakt het gebruik van het werkwoord ‘to hate’ de zin expressief. Er had ook gezegd kunnen worden ‘dislike’ of ‘cannot stand’, wat een minder expressieve lading aan de zin zou hebben gegeven.

Hoewel er een onderscheid mogelijk is tussen gevoelens, emotionaliteit, affect en gevoelens, ziet Foolen daar nauwelijks verschil tussen. Hij ziet de term *expressive language* zelfs als synoniem met *affective* of *emotive language* (Foolen, 2012, p. 350). Omdat de meeste schrijvers over dit onderwerp eigenlijk eenzelfde definitie geven aan *expressives*, wordt die definitie hier ook gebruikt. In deze bachelorscriptie definieer ik *affective language*, *emotive language* en *expressives* als hetzelfde, namelijk:

“De directe uiting van emotie die een spreker uit door middel van verbaal taalgebruik.”

Dit zo te zeggen veronderstelt helderheid over wat emoties zijn. Daarom zal ik kort beschrijven wat onder emoties kan worden verstaan en welke emoties worden onderscheiden.

2.3 Emoties

Emoties zijn niet eenvoudig te definiëren. Scherer (2004) stelt dat er geen eenduidige definitie van bestaat. Emoties kunnen daarom alleen algemeen worden omschreven als bijvoorbeeld:

“By emotion, we mean a mental state of readiness that arises from cognitive appraisals of events or thoughts; has a phenomenological tone; is accompanied by physiological processes; is often expressed physically (e.g., in gestures, posture, facial features); and may result in specific actions to affirm or cope with the emotion, depending on its nature and meaning for the person having it.” (Bagozzi, Gopinath & Nyer, 1999, p. 184)

Emoties die vaak worden onderscheiden, zijn sympathie, afkeer, woede, verdriet, angst, wantrouwen, vreugde, verrassing, opwinding en trots. Door *expressives* worden zulke emoties geuit. Het uiten van een emotie heeft een bepaalde waarde, die positief of negatief kan zijn (Arnold, 1960). Dat is de emotionele betekenis, gegeven aan een object of situatie, waarbij de waarde verschillende intensiteiten kan hebben. Emoties zijn overwegend intentioneel. Arnold (1960) beschrijft de interactie tussen het emotiesysteem en het taalsysteem als een waarin zowel de beoordeling in termen van positief of negatief, als de intensiteit cruciaal zijn (*emotional meaning and mental evaluation*). Je zegt bijvoorbeeld:

- 4.a. Machteld is stom.
- 4.b. Machteld is hartstikke stom.

Beide zinnen zijn expressief, met in beide gevallen een negatieve beoordeling van Machteld die in minder expressieve termen ook ‘irritant of dom’ kunnen worden genoemd. Het verschil tussen 4.a en 4.b is dat de intensiteit van zin 4.b groter is dan die van 4.a door de toevoeging van het bijvoeglijke naamwoord ‘hartstikke’.

2.4 Eigenschappen van *expressives*

Nu duidelijk is wat *expressives* zijn, is het de vraag welke criteria in de literatuur (bijv. Potts 2007) zijn gegeven op basis waarvan een verbale uiting van een expressieve uiting kan worden onderscheiden van een descriptieve uiting. Potts (2007) bespreekt zes eigenschappen van *expressives*.

2.4.1 *Independency*

De eerste eigenschap van *expressives* is *independency*. *Independency* is dat je iets toevoegt aan wat onafhankelijk is aan de inhoud van de zin. Een *expressive* is voor de inhoud van de boodschap overbodig. Dat is bijvoorbeeld te zien in de volgende zinnen:

- 5.a. That bastard Kresge is famous. (Potts, 2007, p. 3)
- 5.b. Kresge is famous. (Potts, 2007, p. 4)

In zin 5.b wordt laten zien dat zonder ‘that bastard’ de zin nog exact dezelfde descriptieve inhoud heeft en de toevoeging in dat kader dus overbodig is. ‘That bastard’ geeft in 5.a een extra emotionele lading aan de uiting.

2.4.2 *Non-displaceability*

De tweede eigenschap is *non-displaceability*. Dit betekent dat de expressieve betekenis van de uiting meestal onafhankelijk is van de context, waarin de uiting wordt gedaan. Het zegt iets over de gedachten/gemoedstoestand bij de spreker op een bepaald moment, ongeacht waar het over gaat. De uitdrukking ‘bastard’ geeft inherent – ongeacht wat er verder over wordt gezegd – een negatieve beoordeling. Zelfs als de persoon in kwestie iets positiefs doet, blijft de kwalificatie negatief:

- 6. That bastard Kresge isn’t late for work. (Potts, 2007, p. 5)

In het voorbeeld wordt Kresge weliswaar in een positieve contextgeplaatst (hij is niet te laat op zijn werk), maar de *expressive* blijft negatief. Ook al is Kresge op tijd op zijn werk, hij blijft voor de spreker op dat moment een ‘bastard’ en het gebruik van dat woord drukt uit hoe de spreker zich op dat moment voelt ten aanzien van Kresge.

2.4.3 *Perspective dependence*

De derde eigenschap van *expressives* betreft *perspective dependence*. *Expressives* worden over het algemeen geuit vanuit het perspectief van de spreker. De spreker is in een verhoogde emotionele staat. De spreker vindt Kresge in voorbeeld 6 een ‘bastard’. Dat geldt uiteraard niet voor Kresge zelf. Dat wordt bijvoorbeeld duidelijk in de zin ‘Sue believes that that

bastard Kresge should be fired.’ Alleen vanuit het perspectief van de spreker is Kresge een ‘bastard’, maar niet vanuit het perspectief van Sue.

2.4.4 *Descriptive ineffability*

Een vierde eigenschap is *Descriptive ineffability*. Dit betekent dat *expressives* niet volledig gedefinieerd kunnen worden in descriptieve termen. Sprekers zullen nooit helemaal tevreden zijn als zij een expressief moeten uiten in beschrijvende termen. Dit geldt bijvoorbeeld voor de volgende zin:

- 7.a. So my story begins with my X-Box [...] Unfortunately, the bastard won't open.
This is a problem. (Potts, 2007, p. 11)

Het gebruik van het woord ‘bastard’ in deze zin kan niet vervangen worden door een zin met enkel descriptieve termen omdat dan in ieder geval een deel van de betekenis ervan verloren gaat.

2.4.5 *Immediacy*

De vijfde eigenschap, *immediacy*, betekent dat *expressives* een direct effect hebben op hoe over iets wordt gedacht, zelfs als er onduidelijkheid bestaat over de descriptieve inhoud. Door iemand een kwalificatie toe te kennen, zoals ‘idoot’, ‘bastard’ of ‘verdomd’ wordt de emotionele lading direct duidelijk, net zoals een belofte ‘ik zal de afwas doen’ een directe verplichting inhoudt. Zelfs in voorbeeld 8 geeft het gebruik van het woord ‘bastard’ direct aan dat de spreker Kresge laag waardeert, ongeacht wat er verder op volgt.

8. That bastard Kresge was late for work yesterday.
(#But he's no bastard today, because today he was on time.) (Potts, 2007, p. 7)

2.4.6 *Repeatability*

Als laatste eigenschap benoemt Potts (2007) *repeatability*, waarmee hij stelt dat *expressives* krachtiger worden naarmate ze herhaaldelijk worden gebruikt. Een voorbeeld hiervan wordt gegeven in 9abc.

- 9.a. Damn, I left my keys in the car.

9.b. Damn, I left my damn keys in the car.

9.c. Damn, I left my damn keys in the damn car. (Potts, 2007, p. 15)

Dit voorbeeld laat zien dat door het herhalen van ‘damn’ de uiting krachtiger wordt.

2.5 De demonstratieven ‘dit’, ‘dat’, ‘deze’ en ‘die’

Waar in de vorige paragraaf het gebruik van *expressives* in het algemeen is besproken, zal in deze paragraaf specifiek worden ingegaan op het gebruik van het demonstratief ‘die’ en ‘dat’ en hoe demonstratieven expressief kunnen worden gebruikt.

‘Die’ is een demonstratief die net als ‘dat’ afstand tot de spreker suggereert. Het is het verschil tussen die jongen ‘Deze’ en ‘dit’ suggereren nabijheid ten opzichte van de spreker (vgl Diessel, 2006). Het gaat bijvoorbeeld om de uiting, ‘Das hier gefällt mir besser als das da’ (Diessel, 2006, p. 430). Potts & Schwarz (2010) stellen dat zulke demonstratieven veelal expressief worden gebruikt en dat ze indicatief zijn voor de mate van solidariteit. Hij gebruikt daarvoor als voorbeeld, ‘These Thinkpads are amazing new laptop computers!’ (Potts & Schwartz, 2010, p. 5). Het gebruik van ‘these’ suggereert dat dit gedeelde kennis is en om de gedeelde evaluatie van de ‘Thinkpads’ extra te benadrukken. Vervolgens concluderen zij dat het gebruik van het demonstratief ‘die’ voorafgaand aan een eigen naam, door een spreker wordt bedoeld om iets onomstredens te duiden. De expressiviteit in het woord ‘die’ voorafgaand aan de naam is indicatief voor de zekerheid waarmee iets wordt gezegd. Een voorbeeld daarvan is:

10. Die Jan heeft het gedaan.

Door het gebruik van de demonstratieven ‘die’ en ‘dat’ maakt de spreker de afstand tussen hemzelf en Jan groter en geeft hij aan dat hij er zeker van is dat Jan het heeft gedaan. Lakoff (1974) stelde al dat “demonstratives can be used as a tool for achieving camaraderie and establishing emotional closeness between speaker and addressee” (Acton & Potts, 2014, p. 3). Expressieve demonstratieven ‘die’ of ‘deze’ veronderstellen gedeelde kennis of een emotionele band tussen gesprekspartners met betrekking tot het te bespreken onderwerp (Acton & Potts, 2014). Acton & Potts (2014) stellen dat demonstratieven een bepaalde mate van solidariteit, gedeelde kennis en een vertrouwde gemeenschappelijke basis veronderstellen. Ook zeggen Potts & Schwarz (2010) dat het demonstratief ‘this’ meer levendigheid geeft aan datgene wat wordt verteld en het de luisteraar meer betreft bij de context, zoals te zien is in

voorbeeld 11.

11. He kissed her with this unbelievable passion. (Potts & Schwarz, 2010, p. 6)

In het voorbeeld had het demonstratief 'this' weggelaten kunnen worden of kunnen worden vervangen door het niet-demonstratief 'an', maar daarmee zou de expressiviteit verloren gaan. Door 'this' te gebruiken in plaats van 'that', wat descriptief geen verandering met zich zou meebrengen, wordt de zin persoonlijker en wordt nabijheid en familiariteit geuit.

Broekhuis & Keizer (2012) stellen dat de demonstratieven 'dit', 'dat', 'deze' en 'die' vaak kunnen worden vervangen door een bepaald lidwoord, zoals 'de' of 'het', maar uitingen daarmee wel hun expressiviteit verliezen. 'Die' is een zogenoemd *stressed demonstrative* dat wordt gebruikt om te verwijzen naar een nog niet identificeerbare, algemene verwijzingsset zoals te zien is in voorbeeld 12.

12. Ik bezoek alleen die concerten waarvoor studenten korting krijgen.
(Broekhuis & Keizer, 2012, p. 457)

In voorbeeld 12 had het demonstratief 'die' weggelaten kunnen worden zonder dat de descriptieve betekenis van de zin verandert. Door het demonstratief wel te gebruiken, krijgt de zin meer expressie. Zonder het demonstratief 'die' was het een vlakke zin geworden. Met het gebruik van het demonstratief 'die' krijgt de zin iets triomfantelijks.

Daarnaast is het gebruik van een demonstratief morfosyntactisch gezien vaak niet nodig en overbodig. Het is alleen bedoeld om een extra laag aan de zin toe te voegen, ofwel de zin meer expressiviteit te geven.

13. Two years ago, remember, it was John McCain who pushed so hard with the Fannie Mae and Freddie Mac reform measures. He sounded that warning bell.
(Acton & Potts, 2014, p. 6)

In voorbeeld 13 kan 'that' in 'that warning bell' worden weggelaten en kunnen worden vervangen door 'the'. Door 'that' te gebruiken komt er een expressiviteit in de uiting. Ook Davis & Potts (2010) verbinden demonstratieven aan expressiviteit en stelden na het doen van onderzoek naar de frequentie van woorden, frases en constructies in vijfsterren beoordelingen op Amazon en Tripadvisor dat demonstratieven een sterkere – expressieve – betekenis geven

aan zinnen. Het gaat daarbij om zowel de positieve als negatieve betekenis van de demonstratieven. Corver (2016) maakt bijvoorbeeld onderscheid tussen het neutralere ‘die’ en het meer in negatieve zin gebruikte ‘dat’. Corver (2016) zegt bijvoorbeeld dat het meervoud ‘die’ neutraal refereert naar een set van individuen, terwijl ‘dat’ veel negatiever wordt gebruikt. Vergelijk 14.a met 14.b:

14.a. Die gaan allemaal maar met elkaar naar bed. (Corver, 2016, p. 19)

14.b. Dat gaat allemaal maar met elkaar naar bed! (Corver, 2016, p. 18)

Hij veronderstelt dat het gebruik van het demonstratief ‘dat’ als pronomen bij zelfstandig gebruik een negatieve waarde genereert en het demonstratief ‘die’ een meer neutrale expressie teweegbrengt.

2.6 Het kwantificerend bijvoeglijk naamwoord ‘hele’

Deze paragraaf gaat over het gebruik van het kwantificerend bijvoeglijk naamwoord ‘heel’ en stelt de vraag onder welke omstandigheden het gebruik daarvan tot een *expressive* leidt.

Broekhuis & Keizer (2012) laten zien dat “heel” twee mogelijke woordvolgordepatronen heeft. Allereerst de *pre-determiner* ‘heel’. Een voorbeeld hiervan is: “Heel de N”. Als tweede kan ‘heel’ worden gebruikt als *post-determiner inflectible*. Het gaat dan om ‘heel’, zoals in: “Dat hele N” en zichtbaar in voorbeeld 16.a.b. ‘Hele’ kan alleen in het eerste voorbeeld worden vervangen door ‘gehele’. De *post-determiner inflectible* ‘heel’ kan worden onderverdeeld in een *quantificational use* en *adjectival use* (Broekhuis & Keizer, 2012). *Adjectival use* betekent het gebruik van ‘heel’ als bijvoeglijk naamwoord. ‘Heel’ als *quantificational* interpretatie kan worden onderscheiden in drie subgroepen:

1. Totality, waarbij het gaat om het geheel, bijvoorbeeld ‘de hele EU’, waarmee alle lidstaten van de Europese Unie worden bedoeld. Het bijvoeglijk naamwoord ‘hele’ kan worden vervangen door ‘gehele’.
2. Degree, hierbij gaat het om bijvoorbeeld een groot aantal, zoals bij ‘een hele verzameling’ (p. 1038), waarbij ‘heel’ niet vervangbaar is door ‘gehele’, maar wel een gradatie aangeeft waarmee wordt bedoeld dat het meer is dan zonder het gebruik van het bijvoeglijk naamwoord ‘hele’ het geval zou zijn. Bijvoorbeeld ‘40 studenten: dat is een hele groep voor een werkcollege.’.

3. Polarity, waarbij er altijd een ontkenning/negatie in de zin staat. Het is in dit derde geval dat het bijvoeglijk naamwoord 'hele' tot expressie leidt. Zie hieronder in voorbeeld 15.

Den Dikken (2001) stelt dat het gebruik van 'heel' alleen dan expressief is als er een negatie in de zin aanwezig is en het daarom een NPI (Negative Polarity Item) betreft. Het is volgens Den Dikken (2001) niet mogelijk 'hele' te gebruiken zonder de negatie, zoals 15.a en 15.b aantonen:

- 15.a. Ik ken die/?de/?deze/*een hele vent *(niet).
- 15.b. Ik ken heel die/*de/*deze/*een vent *(niet). (Den Dikken, 2001, p.37)

15.a en 15.b verliezen elke betekenis zonder de negatie 'niet'. Dan zou ook het kwantificerend bijvoeglijk naamwoord 'hele' uit de zin moeten verdwijnen. Volgens Den Dikken (2001) kan 'heel' ook alleen worden gebruikt in NPs met afstandsdemonstratieven als 'die' of 'dat', en is het vrijwel onmogelijk om een correcte zinsconstructie te hebben, waarin 'hele' wordt gecombineerd met nabijheidsdemonstratieven, zoals 'deze' of 'dit'. Dat blijkt ook uit voorbeeld 15.a en 15.b. Volgens Den Dikken geeft de uiting: "Ik ken deze hele vent niet" een interne tegenspraak weer, omdat het negatieve, afstandelijke, dat in 'hele vent' zit, wordt verbonden met vertrouwdeheid en familiariteit zoals die in 'deze' is gegeven.

2.7. De combinatie van DEM + 'hele' +N

Levert de combinatie van DEM + 'hele' + N een extra expressiviteit en onder welke omstandigheden is dat het geval? Volgens Broekhuis & Keizer brengt het inderdaad een negatieve expressie teweeg als demonstratieven 'die' en 'dat' voorafgaan aan 'hele' (Broekhuis & Keizer, 2012). Een voorbeeld hiervan is:

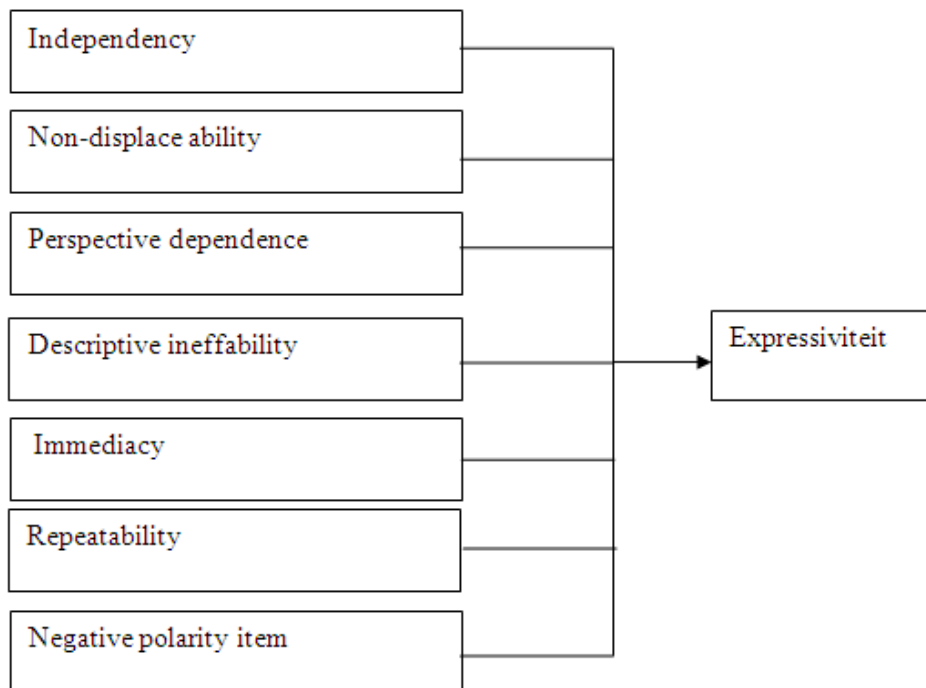
- 16.a. Ik had dat hele mens niet gezien.
 - 16.b. Ik was die hele Bert Mulder allang weer vergeten.
- (Broekhuis & Keizer, 2012, p. 1014)

In voorbeeld 16.a.b is volgens Broekhuis & Keizer (2012) te zien dat demonstratieven 'die' en 'dat' beide een negatieve expressie geven door de combinatie daarvan met 'hele'. In de volgende paragraaf wordt nader ingegaan op het expressieve karakter van het kwantificerend

bijvoeglijk naamwoord ‘hele’.

2.8. Het conceptuele model voor het onderzoek

In dit hoofdstuk is een theoretische basis gegeven voor het onderzoek naar de expressiviteit van de constructie DEM(onstratief) + ‘heel’ of ‘hele’ + N(oun). Daarbij is gesproken over het expressieve gebruik van demonstratieven ‘die’, ‘deze’, ‘dit’ en ‘dat’. Duidelijk is geworden dat er zeven criteria zijn waaronder DEM + ‘hele’ + N tot een *expressive* leidt. Dat wordt hieronder weergegeven in figuur 1.

Figuur 1. Het conceptuele model

Verwacht wordt dat in het Corpus Hedendaags Nederlands alleen voorbeelden van expressief gebruik van DEM + ‘hele’ + N worden gevonden als het demonstratief overbodig is, als de gebruikte demonstratieven afstandsdemonstratieven zijn, en als ‘hele’ niet kan worden vervangen door ‘gehele’.

In figuur 1 staan de criteria op basis waarvan volgens de literatuur over *expressives* en met name het werk van Potts kan worden bepaald of de combinatie DEM + ‘hele’ + N indicatief is voor een *expressive* vergeleken met ART + ‘hele’ + N. Het laatste criterium is afkomstig van Den Dikken (2001) die stelde dat ‘hele’ alleen dan tot meer expressiviteit leidt als er in de zin een negatie staat. Ook die hypothese zal worden onderzocht.

Hiermee is het tweede deel van de onderzoeksvraag zoals gegeven in de inleiding beantwoord en is er een instrument beschikbaar om de onderzoeksvraag te beantwoorden.

In het navolgende zal ik met behulp van het Corpus Hedendaags Nederlands analyseren of de criteria inderdaad voorspellend zijn voor het expressieve en descriptieve gebruik van die constructies.

3. Expressief versus kwantificatieel gebruik van DEM + ‘hele’ + N

Het Corpus Hedendaags Nederlands bestaat uit meer dan 800.000 teksten uit kranten, tijdschriften, journaaluitzendingen en juridisch materiaal (Instituut voor de Nederlandse taal, 2014). In dit hoofdstuk zal een duidelijk voorbeeld worden gegeven van expressief gebruik van ‘die’ + ‘hele’ + N gevonden in het Corpus Hedendaags Nederlands een voorbeeld worden gegeven waarin het gebruik van ‘die’ + ‘hele’ + N niet expressief wordt gebruikt. De criteria van Potts (2007) zullen hierop worden toegepast.

3.1 Twee voorbeelden uit het Corpus Hedendaags Nederlands

Allereerst zullen de criteria van Potts (2007) worden toegepast op een expressief voorbeeld uit het Corpus Hedendaags Nederlands. Voorbeeld 17 is een duidelijk voorbeeld van expressiviteit.

17. Die hele sfeer rond design vind ik een belemmering voor het gewone leven.

De volgende criteria van Potts (2007) kunnen worden toegepast op voorbeeld 17. Het gaat ten eerste om overbodigheid. In deze zin had ‘die hele’ zonder meer kunnen worden vervangen door het bepaalde lidwoord ‘de’ zonder dat de betekenis verandert. Wel verandert daardoor de expressiviteit. Het eerste criterium van Potts, namelijk *independency*, kan dus worden toegepast. Het tweede criterium van Potts, *non-displaceability* is moeilijker toepasbaar. ‘Die hele sfeer’ zegt op zich nog niets over de gemoedstoestand van de spreker. Dat blijkt pas uit het tweede deel van de zin: ‘vind ik een belemmering voor het gewone leven’. Er had ook iets kunnen volgen als: ‘vind ik fantastisch’, waarmee de lading juist positief wordt. ‘Die hele’ zegt op zich nog niets over hoe de spreker er tegenover staat, maar de spreker gebruikt ‘die’ + ‘hele’ wel om de mening die volgt te versterken. Ook het derde criterium, *perspective dependence*, wordt in dit geval niet echt veroorzaakt door het gebruik van ‘die hele’, maar meer door het zinsdeel ‘vind ik’. Het is niet voor niets dat dit zinsdeel wordt toegevoegd. Dat is omdat ‘die hele sfeer’ nog niet duidelijk genoeg aangeeft dat het om het perspectief van de

spreker gaat. Het vierde criterium, *descriptive ineffability*, is voor deze zin wel goed van toepassing. Het gebruik van de woorden ‘die hele sfeer rond design’ in deze zin kan niet vervangen worden door een zin met enkel descriptieve termen over het design en de aspecten van de sfeer daaromheen zonder dat in ieder geval een deel van de betekenis van wat de spreker wil zeggen verloren gaat. Voor *immediacy* geldt hetzelfde als voor het tweede criterium van *non-displaceability*. Omdat het vervolg van de zin zowel positief als negatief had kunnen zijn, geeft het gebruik van ‘die hele’ niet direct weer dat de spreker negatief over de sfeer rond het design is. Het laatste criterium van Potts, *repeatability*, zou toepasbaar kunnen zijn als je de zin als volgt zou formuleren ‘die hele sfeer rond dat hele design ik een hele belemmering voor het gewone leven’. Met de herhaling van het woord ‘hele’ neemt de expressiviteit van de uiting toe.

In dit voorbeeld is te zien dat niet alle criteria van Potts (2007) gemakkelijk toe te passen zijn om te bepalen of de uiting expressief is. Bij deze zin geldt dat slechts voor drie van de zes door hem genoemde criteria.

Een voorbeeld van nauwelijks expressief gebruik van ‘die hele’ is te vinden in de volgende zin uit het Corpus Hedendaags Nederlands:

18. Al meer dan tien jaar is men met dit dossier bezig en die oude koe wordt bijna maandelijks als nieuwe biefstuk geserveerd. In die hele periode ben ik nooit in verdenking gesteld.

Deze uiting is minimaal expressief, omdat ‘die hele periode’ slaat op de periode van tien jaar zoals benoemd in de voorgaande zin. Het gaat hier om heel de periode en niet om de halve periode of een kwart van die periode. Er is hier sprake van het gebruik van ‘die hele’ als *totality*, waarbij ‘hele’ kan worden vervangen door ‘gehele’. De criteria van Potts (2007) die indicatief zijn voor expressiviteit zijn ook allemaal afwezig. Het eerste criterium, *independency*, geldt hier niet. Het gebruik van ‘die hele’ is hier niet vervangbaar door het bepaalde lidwoord ‘de’. De zin is dan grammaticaal niet meer juist, zoals blijkt uit: ‘In de periode ben ik nooit in verdenking gesteld’. Het tweede criterium van Potts, *non-displaceability*, geldt hier ook niet, want ‘die hele periode’ zegt niets over de gemoedstoestand van de spreker op dat moment. Het is op het moment van uiten van ‘die hele periode’ nog onduidelijk of er iets positiefs of negatiefs achteraan komt. Het derde criterium, *perspective dependence*, is evenmin van toepassing op het gebruik van ‘die hele’ in deze zin.

Met het gebruik van ‘die hele periode’ wordt nog niets gezegd over het perspectief van de spreker. De hele zin ‘In die hele periode ben ik nooit in verdenking gesteld’ kan zowel een positieve als negatieve gemoedstoestand weergeven. Uit de context is weliswaar te zien dat de spreker in een verhoogde emotionele staat verkeert, gegeven het gebruik van metaforen als ‘die oude koe’ en ‘nieuwe biefstuk’, en dat de spreker is duidelijk niet content met het langlopende dossier, maar dat blijkt niet uit de tweede zin op zichzelf. De gemoedstoestand wordt nauwelijks versterkt door het gebruik van ‘die hele periode’. Het vijfde criterium, *descriptive ineffability*, krijgt ook een negatieve score voor deze zin, omdat de uiting ‘in die hele periode’ een beschrijvende uiting is. Het laatste criterium, *repeatability*, is niet toepasbaar, omdat de zin niet meer klopt als ‘hele’ ergens in de zin zou worden herhaald. Dat komt omdat het hier gebruikt wordt als *totality*. Herhaling om de expressiviteit te verhogen is dan niet mogelijk. In dit voorbeeld zijn de criteria van Potts (2007) goed toepasbaar omdat ze allemaal afwezig zijn en het gebruik van ‘die hele’ ook minimaal expressief is.

3.2 Voorlopige conclusie

De criteria van Potts zijn goed toepasbaar om de niet-expressiviteit van een zin vast te stellen. Zoals te zien in voorbeeld 19 is aan geen enkel criterium van Potts voldaan en het gebruik van ‘die hele’ is ook nauwelijks expressief. In voorbeeld 18 waarin ‘die hele’ wel uitdrukking geeft aan expressiviteit, geldt niet dat alle zes de criteria geldig zijn, want er wordt slechts aan drie van de zes criteria van Potts voldaan, en daarmee ook aan drie daarvan niet. Dat betekent dat niet alle criteria van Potts altijd geschikt zijn als indicator voor de expressiviteit van ‘die hele’.

Uiteraard zou hier het een en ander tegenin kunnen worden gebracht. Ik zie het gebruik van ‘die hele’ in voorbeeld 18 als minimaal expressief, maar de interpretatie daarvan kan verschillen. Wellicht dat anderen dit gebruik in deze zin wel een expressieve lading vinden hebben. Een argument daarvoor is dat als het demonstratief ‘die’ + hele wordt vervangen door het demonstratief ‘deze’, zoals te zien is in voorbeeld 19, dat gepaard gaat met minder expressiviteit.

19. Al meer dan tien jaar is men met dit dossier bezig en die oude koe wordt bijna maandelijks als nieuwe biefstuk geserveerd. In deze periode ben ik nooit in verdenking gesteld.

Een weerlegging van dat argument is dat de verandering niet alleen een vereenvoudiging van de zin is, maar ook een verandering van een afstands demonstratief naar een nabijheids demonstratief, die zoals eerder is betoogd sowieso een vermindering van expressiviteit teweegbrengt. In de eindconclusie ga ik hier nader op in.

4. De omstandigheden waaronder ‘die hele’ meer of minder expressief is

In het vorige hoofdstuk is benoemd dat een afstands demonstratief meer expressiviteit met zich kan meebrengen dan een nabijheids demonstratief in combinatie met het kwantificerend bijvoeglijk naamwoord ‘hele’. Den Dikken (2001) stelt ook dat expressiviteit niet mogelijk is met nabijheids demonstratieven ‘dit’ of ‘deze’ + ‘hele’ en met het gebruik van bepaalde lidwoorden ‘de’ of ‘het’ + ‘hele’. In dit hoofdstuk zal deze claim van Den Dikken (2001) nader worden getoetst, op basis van voorbeelden uit het Corpus Hedendaags Nederlands. Ook zal hieronder worden geanalyseerd of ‘hele’ negatief polair is, ofwel alleen voor komt in een zin met een negatie. Daarmee zal duidelijk worden of de claims van Den Dikken (2001) verworpen kunnen worden.

4.1 Het gebruik van nabijheids demonstratieven + ‘hele’ + N

Den Dikken claimt dat de nabijheids demonstratieven in combinatie met een expressieve uiting niet mogelijk zijn. Voor ‘die’ + ‘hele’ + N is geconstateerd dat het expressief is als het aan een aantal eigenschappen van Potts (2007) voldoet. Hieronder volgen twee voorbeelden waarbij ‘dit’ en ‘deze’ + ‘hele’ + N ook tot expressiviteit leidt.

- 20.a. Volgens de bestuursvoorzitter was dit hele gedoe omtrent de Centrale Bank niet nodig geweest wanneer er fatsoenlijke bewindslieden aan het roer hadden gestaan.
- 20.b. Ik weet precies waar het om draait en wat deze hele heisa te betekenen heeft.

Door het gebruik van de zelfstandige naamwoorden ‘heisa’ en ‘gedoe’ neemt het gebruik van kwantificatorische interpretatie van ‘hele’ af. ‘Hele’ verwijst in voorbeelden 20.a en 20.b niet naar het gedoe en heisa als geheel, maar geeft een expressieve dimensie aan die zelfstandige naamwoorden. ‘Heisa’ en ‘gedoe’ zijn van zichzelf al expressief en ‘dit’ en ‘deze’ + ‘hele’ + N zorgen voor extra expressie in de uiting. Het is zelfs zo dat ik na uitgebreid zoeken in het Corpus Hedendaags Nederlands geen enkele zin met het gebruik van DEM + ‘hele’ + N heb gevonden die geheel niet expressief zijn. Wel zijn er voorbeelden te vinden in het Corpus

Hedendaags Nederlands waarbij ‘dit’ en ‘deze’ + ‘hele’ + N minimaal expressief zijn. Zoals te zien is in voorbeeld 21.

- 21.a. Weet u wat me al dit hele gesprek zo opvalt? Dat u zo vaak lacht en zo vriendelijk bent.
- 21.b. Als hier geen rekening mee gehouden wordt, is dit hele proces voor niets geweest.
- 21.c. De gewezen minister vindt het beklagenswaardig dat in deze hele affaire de "negativiteit" heeft gewonnen.
- 21.d. Corruptie is in deze hele regio een probleem.

In de voorbeelden 21.a tot en met 21.d is te zien dat ‘dit’ en ‘deze’ + ‘hele’ + N minimaal expressief is. Dit komt voornamelijk omdat ‘hele’ hier wordt gebruikt als *totality*. Het gaat in voorbeeld 21.a niet om het halve gesprek, maar om het gehele gesprek. Hetzelfde geldt voor ‘dit hele proces’, ‘deze hele affaire’ en ‘deze hele regio’.

Het gebruik van ‘dit’ of ‘deze’ + ‘hele’ + N lijkt wel meer expressief te worden, wanneer het zelfstandig naamwoord dat volgt al een expressieve lading heeft, zoals in voorbeelden 20.a en 20.b. De conclusie die Den Dikken (2001) stelt is dus alleen met enige toegeeflijkheid juist. Een nabijheidsdemonstratief in combinatie met ‘hele’ is minder expressief dan een afstandsdemonstratief in combinatie met ‘hele’ en dan vooral als de expressiviteit van N in de uiting een rol speelt. Verondersteld kan worden dat ‘dit’ en ‘deze’ + ‘hele’ voornamelijk *totality* met zich meebrengt.

4.2 Het gebruik van bepaalde lidwoorden ‘de’ of ‘het’ + ‘hele’ + N

Broekhuis & Keizer (2012) stellen dat de demonstratieven ‘dit’, ‘dat’, ‘deze’ en ‘die’ vaak kunnen worden vervangen door een bepaald lidwoord, zoals ‘de’ of ‘het’, maar uitingen daarmee hun expressiviteit verliezen. Den Dikken claimt ook dat de bepaalde lidwoorden ‘de’ en ‘het’ niet mogelijk zijn met het expressief ‘hele’. In voorbeeld 22 zijn expressieve en niet expressieve uitingen te vinden.

- 22.a. De geschorste bonden zullen zich blijven focussen op de oorzaak van de hele heisa die is ontstaan.
- 22.b. Frank keek samen met zijn broers de hele dag naar het tennisspel op de baan van Ready.

22.c. Nu lijkt het hele gedoe met ideeën en ideetjes de media en de kiezers amper te beroeren.

22.d. Voor het festival wordt het hele complex van het oude pastoraat gebruikt.

Voorbeeld 22.a en 22.c lenen zich als expressief voorbeeld. In sectie 4.1 is laten zien dat dit vooral te maken heeft met de expressiviteit van het zelfstandig naamwoord waardoor ‘de’ en ‘het’ + ‘hele’ wordt gevolgd. ‘Heisa’ en ‘gedoe’ bevatten al een zekere expressiviteit en door het gebruik van ‘hele’ wordt dit nog extra benadrukt. ‘De’ en ‘het’ bevatten uit zichzelf geen expressiviteit en voegen dit ook niet toe aan de uiting, zoals Broekhuis en Keizer (2012) al stelden. In beide uitingen is het bijvoeglijke naamwoord ‘hele’ hetgeen expressiviteit toevoegt.

In uitingen 22.b en 22.d zijn voorbeelden te zien waarbij ‘hele’ wordt gebruikt als kwantificerend bijvoeglijk naamwoord, ofwel het geeft hier een *totality* weer. ‘Hele’ gaat niet over een deel van de dag of over een deel van het complex, maar over de gehele dag en het gehele complex. Het gebruik is hier dus niet-expressief.

4.3 *Negative polarity item*

Het criterium van het *negative polarity item* geeft aan dat bij het gebruik van ‘hele’ alleen dan sprake kan zijn van *expressives* als in de zin een negatie aanwezig is en in combinatie met het gebruik van het demonstratief ‘die’ of ‘dat’ en niet bij ‘deze’ of ‘dit’. Voor wat betreft het tweede subcriterium lijkt dit te kloppen. Expressiviteit in alle bovenstaande voorbeelden is vooral te vinden met afstandsdemonstratieven als ‘die’ en ‘dat’ en niet bij ‘deze’ of ‘dit’. Maar dat er alleen sprake is van expressief gebruik van ‘hele’ in combinatie met een negatie is niet juist. Dat blijkt bijvoorbeeld uit voorbeeld 23.

23. Dat hele fenomeen van onderwerping - ook in de seksuele zin - fascineert me.

Hier zit geen negatie in, maar de zin is wel degelijk expressief. Den Dikken claimde dat ‘hele’ negatief polair is en dat is in dit geval niet zo, want de zin eindigt positief. Dat geldt ook voor de volgende zinnen:

17.a. Die hele sfeer rond design vind ik een belemmering voor het gewone leven.

17.b. Die hele sfeer rond design vind ik fantastisch.

In beide zinnen doet het gebruik van ‘die hele’ de expressiviteit toenemen, maar alleen in de eerste uiting is sprake van negatie door het gebruik van het woord ‘belemmering’.

Uiteraard zijn ook voorbeelden te vinden in het Corpus Hedendaags Nederlands waarin de negatie wel aanwezig is, zoals in voorbeeld 24.a en 24.b.

24.a. Maar ik begrijp die hele ophef rond dit ding niet.

24.b. Die hele haarkwestie vond ik zelfs erger dan mezelf naakt in de spiegel te zien, na de operatie.

In beide voorbeelden staat een negatie en in beide verhoogt het gebruik van ‘die hele’ de expressiviteit. De expressiviteit is zowel aanwezig in een uiting met een negatie als zonder een negatie. Maar dat is niet wat Den Dikken beweert. Hij sluit uit dat ‘die hele’ expressiviteit teweeg kan brengen zonder dat er een negatie in de zin staat. Dat is gezien het bovenstaande onjuist.

4.4 Uitkomsten

Hierboven is naar voren gekomen dat het gebruik van een demonstratief + ‘hele’ + N altijd enige expressiviteit teweegbrengt, ongeacht of het om een afstands- of nabijheidsdemonstratief gaat. Wel is er verschil in de mate van expressiviteit die teweeg wordt gebracht. Die is afhankelijk van de mate waarin aan de criteria van Potts (2007) wordt voldaan, of een uiting een negatie in zich heeft, of het een afstands- of nabijheidsdemonstratief betreft en van de expressiviteit van N zelf. Het gebruik een demonstratief in combinatie met ‘hele’ is altijd enigszins expressief. Door een demonstratief te vervangen door een bepaald lidwoord vermindert de expressiviteit, maar deze verdwijnt niet. Als een N op zich niet expressief is, vermindert de expressiviteit van DEM + ‘hele’, maar opnieuw, deze verdwijnt niet ‘hele’maal. Dat is niet volledig tegengesteld aan wat Broekhuis & Keizer (2012) en Den Dikken (2001) stelden, maar vormt er wel een nuancering van.

5. Conclusie

In deze bachelorscriptie is de volgende vraag beantwoord:

“Zijn de criteria zoals genoemd in de literatuur om expressiviteit van een taaluiting vast te stellen toepasbaar om de expressiviteit van de constructie DEM + ‘hele’ + N te

bepalen en als dat niet systematisch het geval is, welke criteria zijn er dan om vast te stellen onder welke omstandigheden het gebruik van het bijvoeglijk naamwoord 'hele' leidt tot een expressieve constructie?"

Deze vraag is beantwoord door eerst in de taalkundige literatuur te zoeken naar criteria waaraan zou moeten worden voldaan, wil de verbale uiting expressief zijn. Op basis van Potts (2007) zijn zes criteria onderscheiden, namelijk: *independency*, *non-displaceability*, *perspective dependence*, *descriptive ineffability*, *immediacy* en *repeatability*. Hieraan is het *negative polarity item* van Den Dikken (2001) toegevoegd als zevende criterium. Hij geeft aan dat bij het gebruik van 'hele' alleen dan sprake kan zijn van *expressives* als in de zin een negatie aanwezig is en in combinatie met het gebruik van het demonstratief 'die' of 'dat' en niet bij 'deze' of 'dit'.

Daarna zijn deze criteria toegepast op een meer en minder expressief gebruik van de combinatie DEM + 'hele' + N zoals gevonden in het Corpus Hedendaags Nederlands. De criteria van Potts (2007) zijn goed toepasbaar voor het vaststellen van de niet-expressiviteit van zulke constructies. Het is echter niet eenvoudig elk criterium toe te passen. De criteria bleken slechts deels aanwezig te zijn in een meer expressieve uiting, maar ze waren wel allemaal afwezig in de niet-expressieve uiting. Daarbij past de kanttekening dat de minimaal expressieve uiting wellicht toch als een expressief kan worden gezien, omdat 'die' + 'hele' kon worden vervangen door het demonstratief 'deze', waarbij opeens helemaal geen expressiviteit meer zichtbaar is. Dit leidt tot een conclusie dat 'die hele' ook in het gebruik van *totality* nog steeds enige, maar minimale expressiviteit teweegbrengt.

In het Corpus Hedendaags Nederlands was het een grote opgave om uitingen te vinden waarin er geen *totality* aanwezig is en 'die' + 'hele' niet of minimaal expressief was. Er zijn eigenlijk geen voorbeelden te vinden waarin *totality* geheel los gezien kan worden van de expressiviteit. Ook al is het gebruik van 'hele' kwantificatieel, het leidt vrijwel automatisch tot in ieder geval een minimale expressiviteit. Zou er dan kunnen worden gesteld dat geheel niet aan de criteria van Potts (2007) hoeft te worden voldaan om je expressief te uiten? Wellicht dat daarvan in het Corpus Hedendaags Nederlands voorbeelden zijn te vinden. Dat gaat echter het beperkte kader van een bachelorscriptie te boven. Het zou een vraag kunnen zijn voor toekomstig onderzoek.

Inhoudelijk is de conclusie van deze bachelorscriptie dat de afstandsdemonstratieven 'die' en 'dat' + 'hele' wel tot de meeste expressiviteit leiden, omdat de afstand een

expressieve afstand creëert. Bij de nabijheidsdemonstratieven ‘dit’ en ‘deze’ was alleen expressiviteit te vinden wanneer het zelfstandig naamwoord op zich al expressiviteit vertoonde, zoals ‘heisa’ en ‘gedoe’. De onderzoeksvraag naar de condities waaronder DEM + ‘hele’ tot meer expressiviteit leidt, kan daarmee worden beantwoord. Het is afhankelijk van de expressiviteit van N, het gebruik van afstands- dan wel nabijheidsdemonstratieven, en deels van de zes criteria zoals genoemd door Potts (2007). Het blijkt toch niet afhankelijk te zijn van het door Den Dikken (2001) genoemde *negative polarity item*. Ook bij bevestigende zinnen is DEM + ‘hele’ + N expressief gebleken.

Tot slot mag worden gezegd dat het lastig is om de expressiviteit van de uitingen in het Corpus Hedendaags Nederlands te bepalen. Dat is gelijk een beperking van dit onderzoek. Ook is het lastig om een uiting te vinden met DEM + ‘hele’ + N die geen *totality* in zich heeft, of een uiting met DEM + ‘hele’ + N als *totality* zonder dat deze expressief is.

In nader onderzoek zou kunnen worden gekeken of wat hier gevonden is, ook geldt voor de combinatie DEM + ‘hele’ + N bij andere expressieve zelfstandig naamwoorden. Daarbij kan worden gedacht aan een N die een eigennaam betreft, zoals Jan, Piet of Klaas, of een functiebenoeming, zoals president of prinses. De vraag is of het gebruik van DEM + ‘hele’ ook in die gevallen tot meer expressiviteit leidt, of onder welke condities dat dan het geval is. Dat is van belang, omdat bij eigennamen het gebruik van DEM + ‘hele’ als *totality* onwaarschijnlijk is.

6. Literatuurlijst

- Acton, E. K. & Potts, C. (2014). That straight talk: Sarah Palin and the sociolinguistics of demonstratives. *Journal of Sociolinguistics*, 18(1): 3-31.
- Arnold, M. (1960) *Emotion and Personality*. New York, Columbia university press.
- Bagozzi, R. P., Gopinath, M., & Nyer, P. U. (1999). The role of emotions in marketing. *Journal of the academy of marketing science*, 27(2), 184-206.
- Besnier, N. (1990). Language and affect. *Annual Review of Anthropology*, 19, 419-451.
- Broekhuis, H., & Keizer, E. (2012). *Syntax of Dutch: Nouns and Noun Phrases-Volume 2*. Amsterdam University Press.
- Constant, N, Davis, C., Potts, C. & Schwarz, F. (2009). The pragmatics of expressive content: Evidence from large corpora. *Sprache und Datenverarbeitung*, 1-2, 5-21.
- Corver, N. (2016). *Emotion in the Build of Dutch*. Ms., Utrecht University.
- Davis, C. and Potts, C. (2010). Affective demonstratives and the division of pragmatic labor. In Maria Aloni, Harald Bastiaanse, Tikitu de Jager, and Katrin Schulz, eds., *Logic*,

- Language, and Meaning: 17th Amsterdam Colloquium Revised Selected Papers*, 42-52. Berlin: Springer.
- Den Dikken, M. (2001). "A polar whole. Dutch heel 'whole' as a special kind of negative polarity item." Unpublished paper, CUNY, New York
- Diessel, H. (2006). Demonstratives. In *Encyclopedia of Language & Linguistics*. Amsterdam: Elseviers, 430-435.
- Foolen, A. (1997). The expressive function of language: Towards a cognitive semantic approach. In: S. Niemeier & R. Dirven eds., *The Language of Emotions*, Amsterdam: John Benjamins, 15-31.
- Foolen, A. (2016). Expressives. In: N. Riemer ed., *The Routledge Handbook of Semantics*. London: Routledge, 473-490.
- Instituut voor de Nederlandse taal, (2014). *Corpus Hedendaags Nederlands*, geraadpleegd op 16 oktober 2016, van <http://tst-centrale.org/nl/tst-materialen/corpora/corpus-hedendaags-nederlands-detail>.
- Lakoff, R. (1974). Remarks on 'this' and 'that'. In *Proceedings of the Chicago Linguistics Society* 10. Chicago, Illinois: Chicago Linguistic Society. 345–356.
- Potts, C. (2007). The expressive dimension. *Theoretical Linguistics* 33(2), 165-197.
- Potts, C. and Schwarz, F. 2010. Affective 'this'. *Linguistic Issues in Language Technology* 3(5):1-30.
- Scherer, K. R. (2004). Feelings Integrate the Central Representation of Appraisal. Driven Response Organization in Emotion", in A.S.R. Manstead, N.H. Frijda and A.H. Fischer (eds.) *Feelings and Emotions: the Amsterdam Symposium*, pp. 136–57. Cambridge: Cambridge University Press.
- Telegraaf, (2016). *Ierse miljardenstrop voor Apple aanstaande*, geraadpleegd op 4 september 2016, van http://www.telegraaf.nl/dft/nieuws_dft/26501998/___Ierse_miljardenstrop_voor_Apple_aanstaande___html.